

דיני תשעה באב ה'תש"פ – יהפך לששון ולשמחה

יום חמישי - ט' מנחם-אב

חצות היום: י-0:12:45; ת"א: 12:47; ח'יפה: 12:46; באר שבע: 12:47
צאת הצום: י-0:20:02; ת"א: 20:04; ח'יפה: 20:05; באר שבע: 20:02

נטלים ידיים רק עד קשרי האצבעות.
אין שוטפים את הפה (ופשוט שאין מתקלחים ואין טובלים במקוה).

אין מברכים ברכת 'שעשה לי כל צרכי' עד למחרת בבוקר.

שחרית

אין מניחים טלית ותפילין ואין אוחדים את הציציות בברוך שאמר ובקריאת שמע.

סדר התפילה: בחזרת הש"ץ אומר 'עננו' בין ברכת 'גואל ישראל' ל'רפאנו'. אין הכהנים נושאים כפיהם וכן הש"ץ אינו אומר או"א ברכנו נו', אין אומרים תחנון, הש"ץ אומר חצי קדיש, קוראים בתורה 'כי תוליד בנים' בפרשת ואתחנן, מעלים שלשה והשלישי הוא המפטיח, חצי קדיש, ומפטירים 'אסוף אסיפם' בירמיהו. יהללו, ומחזירים את ספר התורה.

קנינות: לאחר מכן, אומרים את כל הקינות, ומאריכים באמירתם עד סמוך לחצות היום. באמירת פיוט 'אלי ציון ועריה' נוהגים לעמוד, אשרי ובא לציון ללא פסוק 'ואני זאת בריתי', קדיש שלם ללא התקבל, עלינו. קדיש יתום, אל תירא, משניות כבערבית וקדיש דרבנן.

'איכה': לאחר התפילה קורא כל אחד ואחד מגילת איכה. לאחר חצות היום ניתן לשבת על כסא רגיל.

מנחה

מאחרים את תפילת מנחה. בבית הכנסת של כ"ק אד"ש מתפללים מנחה כרגיל ולא בשעה מאוחרת.

קודם תפילת מנחה נוהגים לתת צדקה 'אגרא דתעניתא' את דמי הסעודות שנחסכו בגלל התענית.

קודם מנחה מניחים טלית ותפילין (בברכה), קוראים קריאת שמע (ג' פרשיות), שיר של יום, קוה ואין כאלוקינו, לומדים את שיעורי החת"ת והלכות בית הבחירה.

סדר התפילה: קרבנות, אשרי, חצי קדיש, קריאת התורה 'ויחל משה', מעלים שלשה והשלישי הוא המפטיח, (אין אומרים קדיש), מפטירים בהפסוק תענית ציבור 'דרשו ה' בהמצאו', 'יהללו' והחזרת ספר התורה, חצי קדיש, בשמונה עשרה 'נחם' בברכת 'בונה ירושלים', 'ועננו' בברכת 'שומע תפילה'. בחזרת הש"ץ 'עננו' בין 'גואל ישראל' ל'רפאנו', 'נחם' בבונה ירושלים, הש"ץ אומר אלוקינו ואלוקי אבותינו ברכנו וכו' (הכהנים נושאים כפיהם במקומות שנוהגים לישא כפיים כל יום), קדיש שלם, עלינו, קדיש יתום, אל תירא, (בשנת אבילות: משניות כבכל השנה), וקדיש דרבנן.

לאחר מנחה מניחים ר"ת וקוראים קריאת שמע, קדש, והיה כי יביאך, שש זכירות כרגיל.

צאת הצום

לאחר תפילת ערבית נטלים ידיים ג' פעמים לסירוגין ללא ברכה, רוחצים את הכפיים והפה, יש לטעום דבר מה ולנעול נעלים רגילות ולאחר מכן עורכים קידוש לבנה. הרבי מעורר לערוך סיום מסכת גם במוצאי תשעה באב, ולהמשיך בעריכת 'סיומים' עד חמשה עשר במנחם אב.

בקביעות זו - כשחל י' באב ביום שישי מותר לכבס ולהסתפר לכבוד השבת החל מצאת הצום. יתר דיני האבלות חלים עד חצות היום של יום שישי י' מנחם אב.

יום רביעי - ח' מנחם-אב

לימוד תורה

יש לסיים את לימוד השיעורים הקבועים קודם חצות היום; החל מחצות היום יש ללמוד רק דברים המותרים ללימוד בתשעה באב.

סעודה ראשונה ותפילת מנחה

המנהג הוא, לאכול סעודה לפני תפילת מנחה. בתפילת מנחה אין אומרים תחנון.

סעודה מפסקת:

לאחר תפילת מנחה אוכלים סעודה מפסקת, בישיבה על הקרקע באמצעות מפה וכדומה המפרידים בינו לבין הקרקע. אך זקן או חולה, מעוברת ויולדת, יכולים לשבת על כסא רגיל. בסעודה זו עדיין אין חולצים את הנעליים – עד השקיעה; לאחר הסעודה עד השקיעה ניתן לשבת על כיסא רגיל. בעת הסעודה לא ישבו שלשה אנשים לאכול כאחד בכדי שלא יתחייבו בזימון.

המאכלים: אין לאכול בסעודה זו שני מיני תבשילים. אך פירות וירקות חיים וכן מוצרי חלב למיניהם מותר לאכול ללא הגבלה. ואין לשמות בסעודה זו בירה ושאר משקאות חריפים, אך תה וקפה מותר. המנהג לאכול בסעודה זו פת, וביצה קשה קרה, וקודם האכילה טובלים אותם באפר.

ברכת המזון: אם מעוניינים לאכול ולשמות אחר הסעודה המפסקת, טוב להתנות על כך בפיו קודם שיברך ברכת המזון. אמנם גם אם שכח ולא התנה, מותר באכילה ושתייה עד סמוך לשקיעה. יש להזהר ולסיים את אכילת הסעודה לפני השקיעה. בברכת המזון אומרים "שיר המעלות"; אין מזמנים, ואפילו אם ישבו שלשה יחדיו.

זמני השקיעה: י-0:19:36; ת"א: 19:39; ח'יפה: 19:39; באר שבע: 19:37

משקיעת החמה יש לנהוג בכל העיניים האסורים בתשעה באב, ועל כן יש לחלוץ את נעלי העור קודם שקיעת החמה, וכן אין לשבת על כיסא רגיל החל מהשקיעה.

תפילת ערבית

תפילת ערבית: בבית הכנסת מסירים את הפרוכת מארון הקודש, וכן את כיסויי הבימה ועמוד הש"ץ. מדליקים אור בבית הכנסת רק כפי הנחוץ לתפילה ולקריאת הקינות, אך לא יותר.

אבל בתוך שנת האבילות אינו עובר לפני העמוד בתשעה באב אחר תפילת שמונה עשרה של ערבית, אומר הש"ץ קדיש "תתקבל".

מגילת איכה: יושבים על הארץ וקוראים מגילת איכה. בקריאת מגילת איכה נוהגים שבכל פרק המתחיל באיכה (פרקים: א', ב', ד') מגביה הש"ץ קולו. את הפסוק "השיבנו ה'" החותם את מגילת איכה, נוהגים הקהל לומר ביחד עם הש"ץ.

קנינות: אחר קריאת מגילת איכה, ממשכים באמירת הקינות לליל תשעה באב.

סיום התפילה: אחר אמירת הקינות אומרים "ואתה קדוש" וקדיש שלם ללא התקבל, עלינו לשבח, קדיש יתום; אבל בשנת האבלות אומר משניות ממסכת מועד קטן פרק ג', ולא את המשניות שאומרים במשך השנה.

לאחר סיום תפילת ערבית נוהגים לערוך 'סיום' מסכת על מסכת שניתן לסיימה בתשעה באב כגון מועד קטן; בקריאת שמע שעל המיטה א"א יודי ותחינות; אין מנהגו לישן על הארץ, או לשים אבן תחת הראש.

היסח הדעת מאבילות

עד חצות היום אין להסיח דעת מהאבילות. אין לטייל, אין לעשות מלאכה שלוקחת זמן (למעט להדליק אש/חשמל או ליסוע ברכב, לקשור וכדומה, שמותר), וכן אין לקרוא חדשות או לשחק.

שאלת שלום

אין לומר "שלום", "בוקר טוב" וכדומה, אדם שאינו יודע מכך ואמר שלום משיבים לו בכובד ראש ובשפה רפה.

לימוד תורה, ושיעורים יומיים

מותר ואף חובה ללמוד, אך לומדים רק ענייני אבילות. שיעורי חת"ת של תשעה באב לומדים אחר חצות של יום ט' באב, ולימוד הרמב"ם במוצאי היום. לימוד חסידות - לכתחילה בעניינים השייכים לחורבן, כגון, רשימת צ"צ למגילת איכה ובנין בית המקדש. או עניינים השייכים לתשובה, כגון, ספר דרך חיים, אך ניתן גם ללמוד שאר מאמרי דא"ח. נוהגים לעשות סיום מסכת גם בתשעה באב (על מסכת מועד קטן / שמחות / הל' בית הבחירה). סיום על מסכת מועד קטן אפשר לעשות גם קודם חצות היום.

מדיני התפילה

בתפלת שחרית אומר הש"ץ 'עננו' כברכה בפני עצמה לפני 'רפאינו', שכן לאמרה שם, ואמרה בברכת 'שמע קולנו' לפני המילים 'כי אתה שומע' וחותם את הברכה 'ברוך אתה ה' העונה בעת צרה ושומע תפילה' שכן גם שם יאמר כברכה בפני עצמה אחר 'שים שלום', ואם שכח וסיים לגמרי אינו חוזר. בתפלת מנחה אומרים 'נחם' בבונה ירושלים, שכן לאמרה שם אמרה ב'שמע קולנו' אחר 'עננו', או ברצף קודם 'ותחזינה', או ב'מודים' קודם 'על כולם', ואם שכח אינו חוזר. כמו כן במנחה אומרים הקהל ב'שומע תפלה' (והש"ץ בעת החזרה אומר קודם רפאינו כדלעיל בשחרית); שכן לאמרה ב'שומע תפילה' אמרה אחר 'אלוקי נצור' לפני 'יהיו לרצון' השני.

מקורות: יום חמישי ח' מנחם אב ערב תשעה באב: לימוד התורה: רמ"א או"ח ס"ח

תקנ"ג. סעודה ראשונה ומנחה: רמ"א או"ח סתקנ"ב ס"ט; שו"ע שם ס"י. סעודה מפסקת: שו"ע ונ"כ שם ס"א-ט, וסי' תקנ"ג, ותקנ"ד. תפלת ערבית: טוש"ע ונ"כ או"ח סתקנ"ט; ספר המנהגים חב"ד ע' 46. וראה ספר 'הלכה למעשה בין-המצרים' (בהוצאת המכון) פ"ח. יום חמישי-צום תשעה באב: שחרית: שו"ע או"ח סתקנ"ה וסתקנ"ט ס"ג-ה; ספר המנהגים ע' 47-8. מנחה: טוש"ע ונ"כ או"ח סתקנ"ז; התועודיות תשמ"ט ח"ב ע' 460. וראה ספר 'הלכה למעשה בין-המצרים' (בהוצאת המכון) פ"ח. צאת הצום: ראה טוש"ע ונ"כ או"ח סתקנ"ח; וראה מ"ב שם סק"ג; וראה ספר 'הלכה למעשה בין-המצרים' (בהוצאת המכון) פ"א. דינים כללים: החייבים לצום: שו"ע או"ח סתקנ"ד ס"ה-ו, הגהות רעק"א סתקנ"ט ס"ט, פס"ת סתקנ"ד אות ה'ו. נט"ג פ"ו ס"א, פס"ד, פס"ה ס"ג. ישיבה על כיסא נמוך: שו"ע או"ח סתקנ"ט ס"ג. נעילת נעליים: שו"ע או"ח סתקנ"ד ס"א, ספר המנהגים עמ' 46. שאלת שלום: שו"ע או"ח סתקנ"ד ס"כ. היסח הדעת מאבילות: שו"ע או"ח סתקנ"ד ס"א, שם ס"ב ברמ"א, נטעי גבריאל פע"ט ס"ה-ו. לימוד תורה ושיעורים יומיים: שו"ע או"ח סתקנ"ד ס"א, שער ה'לומ"מ ח"ב עמ' קפ"ג, מורה שיעור להרמב"ם מוגה. היום יום ט' באב, ע"פ ספר המנהגים עמ' 77 ועמ' 46 והע' 11 שם. מדיני התפילה: שו"ע אדה"ז סק"ט ס"ה, לוח כולל חב"ד. התנוצצות הגאולה: מאמר ד"ה 'ושונתם לבנין' תשל"ח, ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד, איכה רבה פ"א, נ"א, מג"א ס' תקנ"ב סק"א, שער הכוונות ענין ט"ב בסופו. מאמר ד"ה 'נחמו' עת"ר עמ' רכט. התועודיות תשמ"ח ח"ד עמ' 2356, 2391. טעמי המנהגים (עניני תשעה באב), פרי עץ חיים שער כ"ג - כוננת ט"ב ובין המצרים בסופו.

יו"ל ע"י מחלקת ההוצאה לאור של מכון הלכה חב"ד

הגהה: הרב מיכאל אבישי - רב קהילת חב"ד בית שמש - רמה א' הרב משה קורנייץ - רב קהילת חב"ד הר יונה. הרב חיים קיז'נר - דיין, ורב קהילת חב"ד עמנואל. תרשים זה אינו מהווה תחליף ללימוד בספרי ההלכה, להרחבת הנושא ראה ספר 'הלכה למעשה - בין המצרים' בהוצאת המכון

החייבים לצום מן הדין:

צום זה חמור משאר הצומות וכולם חייבים בו, ומעוברות ומניקות, יתייעצו עם רב. קטנים אינם מתענים, אך נוהגים לחנכם להתענות בלילה. ומגיל ט' עד גיל מצוות מחנכים אותם לשעות. בכל מקרה של ספק יש לשאול רב מורה הוראה.

קטנים אין מתענים, אך נוהגים לחנכם להתענות בלילה. ומגיל ט' עד גיל מצוות מחנכים אותם לשעות. מי שהותר לו לאכול, ישאל רב בנוגע לחיוב הבדלה קודם האכילה. בכל מקרה של ספק יש לשאול רב מורה הוראה.

חיוב הצום בתקופת הקורונה: חולים פטורים מן הצום, לכן מי שהינו חולה בקורונה יש לו תסמינים לא יצום, מי שהינו בבקוצת סיכון, או מי שהינו נשא של הנגיף יתייעצו עם רב האם מצבו מאפשר לו לצום.

רחיצת הידים למטרת הגנה מהדבקות בנגיף מותרת בכל כף היד, כיוון שהאיסור הוא רק ברחיצה לשם תענוג.

ישיבה על כיסא נמוך

אין לשבת על כיסא גבוה מעל ג' טפחים (24 סנטימטר), עד חצות היום.

נעילת נעליים

אין נעליים נעליים מעור בתשעה באב, אך אין צורך להחמיר וללכת ללא נעליים כלל אלא ניתן ללכת עם נעלי בד, פלסטיק, גומי וכדומה.

כבוד בית הכנסת

יש לעורר, בזריקת 'בובקעס' כנהוג בתשעה באב, שלא ישבר ליבם מצער החורבן, צריך להיות באופן של כבוד בית הכנסת, וכן לא באופן שיפריע לציבור לשהות בבית הכנסת.

בצפיה לגאולה

מאת הרב מנחם כהן רב קהילת חב"ד 'בית מנחם' באר שבע

התנוצצות הגאולה בתשעה באב

המגן אברהם מביא טעם על הנוהגים להרבות בסעודה לפני מנחה של ערב תשעה באב "מפני שבזמן בית שני היה ט' באב יום טוב, והיו מרבין בסעודה, לכן אף עכשיו לא זזו ממנה, להיות לזכרון שיהפך במהרה בימינו לשושן ולשמחה". כ"ק אד"ש: "הענין דלידת משיח, מתחיל באותו היום, תיכף ומיד ובאותו הרגע של תכלית הירידה". ובנוגע לקביעות שנה זו - כשחל בשבת: "הענינים הטובים ישנם יותר בגלוי ובתוקף ביום השבת". ללידת המשיח והתנוצצות הגאולה בתשעה באב, ישנו ביטוי בכמה מהלכות ומנהגי תשעה באב:

ישיבה על כסא אחר חצות

אחר חצות יום תשעה באב כבר יושבים על הספסלים. ובלשון 'שער הכוונות': "מה שנהגו ביום ט"ב במנחה, לומר פסוקים של נחמות, וגם לקום ולשבת על הספסלים למעלה... שמעתי גם כן ממורי ז"ל טעם אחר, והוא, כי אז במנחת ט"ב נולד המשיח הנקרא מנחם".

אמירת "נחם" במנחה

אומרים "נחם" במנחה, כי במנחה נולד המשיח שנקרא מנחם, ובזה יש לנו נחמה ולכן אומרים נחם. מטעם זה, נוהגים לקרוא לילד שנולד בתשעה באב - בשם "מנחם".

קידוש לבנה

מקפידים לומר את ברכת הלבנה דווקא במוצאי תשעה באב, אף שבדרך כלל נוהגים לומר זאת דווקא במוצאי יום של שמחה כמו שבת או יום הכיפורים. בלשון 'פרי עץ חיים': "שמעתי בדמשק ששאלו להרב חיים ויטאל ז"ל, למה אומרים ברכת הלבנה במוצאי תשעה באב, והשיב לבשר ללבנה ולישראל, כי כשנחרבה הבית וגלו, הרי הם עתידים להתחדש כמותה, הרי ישראל והשכינה עתידין להתחדש, וזהו בשורה אז. וגם כי בט' באב נולד משיח".